

SALBATORE MITXELENA goi mailako idazlea dakarkigu, gaur, JAKIN-en horrietara.

Zorretan daude euskal letrak Salbatorerekin. Ordain eskasez bada ere, zor horixe garbitu nahi genuke liburuxka honekin.

Eta ez da zorra ordaintzeagatik bakarrik. Esango nuke ez dela batez ere horregatik. Euskal kulturaren beharkizunak begien bistan ditugu. Beharkizun horietako bati erantzun nahi lioke liburu honek. Izan ere, Mitxelena ezagutzearekin, haren eta haren aldiko bizi- eta idazgiroa ezagut ditzazkegu. Ezagutze hau betiere interesgarri da. Eta gaur, gure kultura-une honetan, areago, premiazkoa!

Premia hau ikusten saia gaitezen, laburki bederen.

Lehen, txokokeriaren arriskutik libratzeko IPAR EUSKAL HERRIA presentatu bagenuen, orain "aldikeriaren" arriskutik onex ateratzeko asmotan aurkezten dugu hau.

"Aldikeria" (nolabait deitu behar!), beste garaietako mogimenduak eta joerak, orduko abaleginak, saiaketak, orduko indar nagusiak eta problematika ez ezagutzean sortzen da. Nork bere aldiari neurritz gaineko inportantzia ematea da aldikeriaren alderdi bat. Kasurako, gaur gure kulturak lehen ez zituen zenbait bereiztasun dituala eta, euskal kultura sortu berria dela pentsatzea litzake, ikusmodu batzuk oro-tankera aldatuko balute bezala.

Aldikeria, adoleszentismoaren semea da. Zer da adoleszentismoa kulturari? Gure eta gainontzeko herri azien —ismoak ez ezagutzea batetik; eta bestetik, honek berekin loturik dakarren gaurko zenbait —ismo radikalizatzea. Uztarkide dira bi gaitzok.

Kulturagintzan, gizagintzan bezala gerta dakiguke. Mutiko-aroan ba dakizu egin ohi direla bilakuntzarik nagusienak, eta uste da ezagutzen hasi den mundu berri horixe dela bakarra. Edade horretan, bizitzarekiko jakintza eskasak eta aurkikundearen pozak —biak nabasturik— holako absolutizatze bat dakarte. Lehenda-bizikoz ikusten delako, dana berritatzat jotzen da, eta labetik-harakoa dela pentsatzen. Halatsu kulturaren ere.

Arrisku hau, euskal kulturaren, gainditu egin behar dugu, jarraipenik-eza ez bait da sekula jakiutza alorrean gertatzen. Jarraipen baten harian mugituko da beti kultura.

Aintzinarik-ezaren arriskua salatu dugun bezalaxe, etorkizunik-ezaren beste arrisku hori ere salatu behar dugu. Kultura ez dago inoiz geldirik. Gelditzen bada, heriotza hurbil da. Inmobilismoa ere txaretsi dezagun, zahartzaroaren ezaugarri da eta.

Euskal kulturak, beraz, zahartzaroaren mundu ankilosatua eta adoleszentismoaren mundu txikia, biak indar berarekin arbutatu behar ditu. Gaztea eta heldua da gure kultura.

Bi jokabide hauen sendagailu gisa, monografiak behar genituzke ugariago. Alegia, gure kultura-indarren historia behar dugu jakin; eta, ahal dela, zehazki, oso zehazki. Jakintzari eta zintzotasunari leialki lot gakituzkion arazo hauetan ere, zenbait jokabide gogor hartu eta hainbeste iritzi ustel zabaldu aurretik.

Liburu honetan, Mitxelenak emandako urratsak jarraituz, gerra osteko giroa ezagut genezakeala pentsatzen dut. Mitxelena da, agian, gerra ondoko euskalminaren adierazlerik nabarmenena eta fidagarriena. Euskal Herriaren bidegurutze (eta guruzbide) horretantxe egingo da idazle. Obrarik gehienak urte horietan (1937-43 artean) eginak (edo hasiak) ditu. Hain zuzen, biziki senditu zuen krisis horrek girotuko du bere idaz-bizitza guzia

Salbatore, herriaren galzoriak minberaturik bizi da. Min hau, obra bat idatzi behar duanean, handiagotu egiten zaio. "Gebiegi sufritzen dut idazterakoan", aitortuko dio adiskide bati. "AMA-

-SEMEAK Arantzazuko kondairan” eskribitzeko enkargua hartu zuanean, hain bere baitan bildu zen, bere lagunak erotuko ote zen beldur ziren. Holakoxea da Salbatore. Bere lanak ez dira jostagailutzat eginak, ez denbora pasa. Lan bakoitza, Salbatoreren pentsaeraren laburpen bat dela esango nuke.

Mitxelenaren lana, erdizka bakarrik irakur dezakezu. Eta makurrena, gaur ere oraindik ezin ditugula argitaratu. Pena da, obra horientantxe, nere ustez, azaltzen bait da gure benetako Salbatore.

Txikikeriak aparte, Mitxelenaren euskaltzaletasuna azpimarkatu behar dugu. Zenbait pondutan bere arazoketa (eta arrazoi-keta) arrotz egiten zaigula? Ez da harrizkoa. Hala behar du ere. Bakoitza da bakoitz, eta guk geure modura bizi behar dugu euskaltasun hori. Ez dira alferrik hainbeste gertakizun pasa. Mitxelenak ezaguturiko soziologia- eta politika-baldintzak ez dira gureak. Gizarte-giroa aldatzean, kultura-beharkizunak ere aldatu egiten dira; eta, orobat, idazleak, kondizionamendu horieri erantzuteko, bezurmamitzen duen problematika ere. Lege da.

Gizakumea, gurasoen seme bezainbat da aldiaren seme. Eta sinesturik nago, alegia, benetan bere garaiari konkretuki erantzuten dioten idazle horiek direla “galtzen” ateratzen diren aurrenekoak, sasi-jakintsuen aburuan, gizarte-baldintzak kanbiatzerakoan. Aldia-rekin batera desfasatzen bide dira.

Desfasatua ala ez, hor gelditzen da idazlearen lana. Eta hor dugu Salbatore, giro baten lekuko: herriaren abots eta interpretatzaile batetik, eta bestetik herri horren auspoemaile eta gidari. Mitxelenaren saio guzietan Euskal Herriaren egoera malapartatua eta berak herri horri sartu nahi dion hil-nahi-eza ikus ditzazkezu.

Salbatore ezagutzera konbidatzen zaitut. Ez zera damutuko. Irabazten aterako zera.

Eta amaitzeko, bi ohar.

Bateko. Adiskide batzuk bultzaturik, orain hiruzpalau urte, lanok inguratzera abiatu nintzen. Baina lau aizetara aldarrikatu

behar ez ditudan zenbait gorabehera direla medio, argitaratzea —oso gogoz kontra!— atzeratu egin behar izan nuen. Gaur arte. Liburuko lan guzietarik, San Martin-ena eta nereea izan ezik, gainontzekoak ordukoak dira. Zenbait pondutan, liburua epaitzera-koan, kontuan eduki beharko duzu urte-alde hau.

Eta besteko. JAKIN-ek batasun aldera jo nahi izan du beti. Luis Mitxelenarekin uste dugu, zera, alegia, “euskeraren idatziaren batasuna ez da zenbait zororen apeta. Gure hizkuntzak, biziko baldin bada, beharrezkoa, premiazkoa du batasun hori. Ez da aski den adinbat, zaharrek esaten zutenez, baina aski ez izanik ere, premiazkoa da”. Izan ere, “lege bat behar dugu, geure buruen gainetik dagoen legea: zerbait erabiltzekotan, eredua behar dugu, haren ondotik ibiltzeko”.

Lege hori, eredu hori, Salbatorek hain maite zuen Arantzazun erabaki zen. Bai, Arantzazun, besteak beste, erabakiak hartu ziren. Erabaki horien jarraitzaile zintzo gaituzu. Baina, oraingoan, aha-lerinak egin arren, bi artikulua dauden-daudenean utzi behar izan ditut. Ditezela gaurko aniztasun kaltegarriaren seinale.

JOAN MARI TORREALDAY

1970